

## اثر انتروکوکوس فکالیس (*Enterococcus faecalis*) به عنوان پروبیوتیک بر شاخص های خونی و سرمی بچه تاسماهیان ایرانی (*Acipenser persicus*)

مهدی علیزاده رودپشتی<sup>\*</sup>، علیرضا شناور ماسوله<sup>۱</sup>، جلیل جلیل پور<sup>۱</sup>، مهدی معصوم زاده<sup>۱</sup>

سهیل بازاری مقدم<sup>۱</sup>، هوشنگ یگانه<sup>۱</sup>، لیلا عزیز زاده<sup>۱</sup>

۱ - موسسه تحقیقات بین المللی تاسماهیان دریای خزر، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت، ایران، صندوق پستی: ۴۱۶۳۵-۳۴۶۴

تاریخ دریافت: ۳ مهر ۱۳۹۵

تاریخ پذیرش: ۲۶ بهمن ۱۳۹۵

### چکیده

یکی از روش های بالا بردن سطح ایمنی و سلامت ماهیان استفاده از مکمل های غذایی از جمله پروبیوتیک ها می باشد. این تحقیق با هدف کاربرد باکتری انتروکوکوس فیکالیس در تغذیه و تاثیر آن روی فاکتورهای بیوشیمیایی و خونی بچه تاسماهیان ایرانی در موسسه تحقیقات بین المللی تاسماهیان دریای خزر طی سال های ۱۳۹۳-۱۳۸۹ انجام گرفت. تعداد ۹۶ عدد بچه تاسماهی ایرانی با متوسط وزن  $(9/24 \pm 0/14g)$  و میانگین طول کل  $(14/39 \pm 0/4cm)$  با تراکم ۸ عدد بچه ماهی به ۱۲ وان پرورشی فایبرگلاس ۵۰۰ لیتری با قطر و ارتفاع ۱ متر با منبع تامین آب مشترک رودخانه سفیدرود و چاه، مجهز به هواده به صورت تیمار بندی در قالب طرح کاملاً تصادفی (۴ تیمار، هر کدام با ۳ تکرار) انتقال یافت. تیمار شاهد (مصرف غذای پایه بدون افزودن *E. faecalis*)، تیمار اول، دوم و سوم (مصرف غذای پایه با افزودن *E. faecalis*) به ترتیب به میزان  $10^7$ ،  $10^8$  و  $10^9$  CFU در هر گرم غذا) بود. اثر *E. faecalis* پس از افزودن به غذا در یک دوره ۶۰ روزه پرورش روی ایمنی بچه ماهیان بررسی شد. استفاده از این باکتری بهبود معنی داری در فعالیت لیزوزیم، IgM، هموگلوبین، گلبول های سفید و قرمز، هموگلوبین ذره ای و نوتروفیل نشان داد، بنابراین *E. faecalis* می تواند در بهبود ایمنی و بهداشت بچه تاسماهی ایرانی به عنوان یک پروبیوتیک پیشنهادی موثر باشد.

**کلمات کلیدی:** انتروکوکوس فیکالیس، پروبیوتیک، تاسماهی ایرانی، شاخص های خونی.

\* عهده دار مکاتبات (✉). ana\_alizadeh2003@yahoo.com

## مقدمه

در سال‌های اخیر مطالعات زیادی در آبرزی پروری در راستای استفاده از باکتری‌های پروبیوتیک جهت نیل به اهداف گوناگون نظیر کاهش بیماری‌های عفونی و غیر عفونی (Son et al., 2009)، Sharifuzzaman و Austin (۲۰۰۹)، Hai و همکاران (۲۰۰۹)، کاهش مصرف آنتی‌بیوتیک، بهبود gonadosomatic index (GSI) و لقاح در مولدین (Abd- Rhman et al., 2009)، بهبود تعادل فلور میکروبی دستگاه گوارش ماهی، کنترل تکثیر و فعالیت باکتری‌های بیماری‌زا، تحریک سیستم ایمنی (Díaz-Rosales et al., 2009)، روند کاهش استرس و حساسیت به بیماری‌ها (Wang and Zirong, 2006) بهبود رشد و ضریب تبدیل غذایی (Abd El-Rhman et al., 2009) و همچنین بهبود درصد بقاء و کاهش تلفات Rengpipat و همکاران (۲۰۰۸)، Aly و همکاران (۲۰۰۸c)، Hai و همکاران (۲۰۰۹) انجام گرفته است. با توجه به حساسیت بیش‌تر این گونه در فواصل بین لاروی تا بچه ماهی آماده تغذیه و تلفات بالای آن نیاز به تقویت و بالا بردن سطح ایمنی این بچه‌ماهیان ضروری به‌نظر می‌رسد. مطالعات فوق‌الذکر نشان داده است که به‌کارگیری پروبیوتیک‌ها بصورت انفرادی و یا ترکیبی می‌تواند هر دو سیستم هومورال و سلولار را تحت تاثیر قرار دهد و همچنین سبب ایمنی موضعی در ماهی شود. پروبیوتیک‌ها قادرند با سلول‌های ایمنی نظیر سلول‌های فاگوسیت‌کننده تک‌هسته‌ای (مونوسیت‌ها، ماکروفاژها) و لوکوسیت‌های پلی‌مورفونوکلوئر (نوتروفیل‌ها) و سلول‌های NK واکنش داده و منجر به افزایش پاسخ‌های ایمنی ذاتی شوند. همچنین مانند سایر مهره‌داران، برخی از پروبیوتیک‌ها می‌توانند تعداد

اریتروسیت‌ها، گرانولوسیت‌ها، ماکروفاژها و لنفوسیت‌ها را نیز در انواعی از ماهیان افزایش دهند به‌علاوه پروبیوتیک‌ها در شرایط Invivo و Invitro تکثیر لنفوسیت‌های B را در ماهیان به‌طور فعال تحریک می‌کنند. بالا بردن سطح ایمنوگلوبولین به وسیله پروبیوتیک‌های مکمل در تعدادی از جانوران از جمله ماهیان گزارش شده است (Nayak, 2010)، Song و همکاران (۲۰۰۶) سطح بالای ایمنوگلوبولین را در موکوس پوست ماهی Chinese drum (*Miichthys miiuy*) به‌وسیله مصرف *Clostridium butyricum* نشان دادند. انواعی از باکتری‌های اسیدلاکتیک به فرم زنده (viable) و غیرزنده (non-viable) نشان دادند که قادرند تا سطح ایمنوگلوبولین را در ماهی بالا ببرند به‌طوری‌که با مصرف مکمل پروبیوتیک *L.rhamnosus* با غلظت  $10^8$  (CFU g<sup>-1</sup>) در یک هفته، سطح ایمنوگلوبولین در قزل‌آلا به‌طورمعنی‌داری افزایش یافت (Sharifuzzaman and Austin, 2009) همچنین Balcazar و همکاران (۲۰۰۷) با به‌کارگیری غذایی باکتری‌های اسیدلاکتیک *Lactococcus lactis* و *subsp. sakei Lactobacillus* و *Leuconostoc mesenteroides* با غلظت  $10^6$  (CFU (g<sup>-1</sup>) به مدت ۲ هفته، افزایش سطح ایمنوگلوبولین را در قزل‌آلای قهوه‌ای مشاهده کردند. فعالیت فاگوسیتیک برای فعال-سازی اولیه پاسخ التهابی قبل از تولید آنتی‌بادی مورد نیاز بوده و نقش مهمی در دفاع ضد باکتریایی ایفا می‌کند. پروبیوتیک‌ها می‌توانند به‌طور موثر سلول‌های فاگوسیتیک را در میزبان فعال کنند. افزایش فعالیت فاگوسیتیک توسط تعدادی از باکتری‌های اسیدلاکتیک نظیر *Lactococcus*، *L. lactis* و *L. rhamnosus*

*acidophilus* در تعدادی از جانوران مشاهده شده است (Nayak, 2010). این پروبیوتیک‌ها اغلب در آبی‌پروری نیز مورد آزمون قرار گرفته‌اند و به کارگیری آن‌ها به صورت زنده و غیر زنده سبب تحریک فعالیت فاگوسیتیک در برخی از ماهیان شد و به کارگیری باکتری *Clostridium butyricum* از طریق تغذیه در ماهی قزل‌آلای رنگین کمان سبب افزایش فعالیت فاگوسیتیک گردید (Nayak, 2010). سیستم ایمنی غیر اختصاصی نیز توسط پروبیوتیک‌ها قابل تحریک می‌باشد. به طور مثال مصرف خوراکی *C. butyricum* در قزل‌آلای رنگین کمان با افزایش فعالیت فاگوسیتیک لوکوسیت‌ها موجب افزایش مقاومت آن به ویبریوزیس شده است (et al., 2006). Balcazar به علاوه Nikoskelainen در سال ۲۰۰۳ نشان داد که به کارگیری باکتری اسیدلاکتیک *L. rhamnosus* به میزان  $10^5$  (CFU g<sup>-1</sup>) غذا می‌تواند انفجار تنفسی را در قزل‌آلای رنگین کمان (*Oncorhynchus mykiss*) تحریک نماید. Vazquez و همکاران (۲۰۰۵) نشان دادند که اسیداستیک و اسید لاکتیک تولید شده توسط انواع باکتری‌های *Leuconostoc*, *Lactococcus*, *Lactobacillus* و *Pediococcus* دارای اثرات ممانعت‌کنندگی بر روی انواعی از ویبریوهای بیماری‌زا بوده‌اند. Brunt و همکاران (۲۰۰۷) مطالعه کردند که *Bacillus* جداسازی شده از ماهی قزل‌آلای رنگین کمان و همچنین *A. sobria* که از ماهی کپور (*Cyprinus sp.*) جداسازی گردید دارای اثرات پروبیوتیکی بر علیه عفونت‌های ناشی از *Aeromonas*, *L. garvieae*, *Streptococcus iniae* و *Vibrio ordalii*, *Yersinia ruckeri*، *salmonicida*

*V. anguillarum* بوده‌اند. مصرف این پروبیوتیک‌ها افزایش لیروزیم، فعالیت انفجار تنفسی و فاگوسیتوز را نیز در میزبان به همراه داشته است. همچنین این بررسی نشان داد که پس از استفاده از پروبیوتیک‌ها به مدت ۱۴ روز و سپس مواجهه سازی با باکتری‌های بیماری‌زا میزان تلفات در گروه‌های تیمار کم‌تر از شاهد بود و فعالیت کمپلمان، لیروزیم، گلوکاتون پراکسیداز، فاگوسیتیک، ایندکس فاگوسیتیک و انفجار تنفسی نیز در اثر مصرف این باکتری افزایش داشته است. استفاده از اجزای سلولی ویبریو هاروی و پروبیوتیک‌ها سبب تحریک پاسخ‌های ایمنی در قزل‌آلای رنگین کمان گردید (Arijo et al., 2008). مطالعه Panigrahi و همکاران (۲۰۰۵) تعیین نمود که احتمالاً بقای (Viability) پروبیوتیک‌ها می‌تواند در القای پاسخ‌های ایمنی در قزل‌آلای رنگین کمان موثر باشد. به کارگیری باکتری‌های *Lactobacillus lactis delbrueckii ssp.* و *Bacillus subtilis* در پاسخ‌های ایمنی سلولی ماهی سیم سر طلایی Gilthead seabream نیز توسط Salinas و همکاران (۲۰۰۵) مورد مطالعه قرار گرفت و در بررسی دیگر توسط Nikoskelainen و همکاران (۲۰۰۳) افزایش پاسخ‌های ایمنی در قزل‌آلای رنگین کمان ناشی از مصرف *L. rhamnosus* مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج مثبتی به همراه داشته است. هدف از این مطالعه، استفاده از باکتری انتروکوکوس فیکالیس در تغذیه و تاثیر آن بر روی فاکتورهای ایمنی و خونی بچه تاسماهیان ایرانی می‌باشد.

### مواد و روش‌ها

این تحقیق بخشی از پروژه مصوب "امکان‌سنجی تولید باکتری اسیدلاکتیک (انتروکوکوس فیکالیس) در

پرورش تاس ماهیان ایرانی زیر یک سال " در موسسه تحقیقات بین المللی تاس ماهیان دریای خزر طی سال های ۹۳-۸۹ بود، تعداد ۹۶ عدد بچه تاسماهی ایرانی با متوسط وزن ( $9/24 \pm 0/14$ g) و میانگین طول کل ( $14/39 \pm 0/4$ cm) با تراکم ۸ عدد بچه ماهی به ۱۲ وان پرورشی فایبرگلاس ۵۰۰ لیتری با قطر و ارتفاع ۱ متری با منبع تامین آب مشترک رودخانه سفیدرود و چاه، مجهز به هواده به صورت تیمار بندی در قالب طرح کاملاً تصادفی (۴ تیمار، هر کدام با ۳ تکرار) انتقال یافت که شامل تیمار ۱، ۲، ۳ و شاهد بود، تیمارهای آزمایشی شامل شماره های ۱ تا ۳ وان های شاهد (مصرف غذای پایه بدون افزودن *E. faecalis*)، شماره های ۴ تا ۶ وان های تیمار اول (مصرف غذای پایه با افزودن *E. faecalis*) به میزان  $10^7$  CFU در هر گرم غذا)، شماره های ۷ تا ۹ وان های تیمار دوم (مصرف غذای پایه با افزودن *E. faecalis*) به میزان  $10^8$  CFU در هر گرم غذا) و شماره های ۱۰ تا ۱۲ وان های تیمار سوم (مصرف غذای پایه با افزودن *E. faecalis*) به میزان  $10^9$  CFU در هر گرم غذا) بود. نوع غذا بیومار (فرانسه) با آنالیز پروتئین ۴۷٪، چربی ۱۴٪، فیبر ۳/۱٪، خاکستر ۸/۱٪، فسفر ۰/۸۸٪، کلسیم ۲/۳۴٪، سدیم ۰/۲۷٪، ویتامین A ۷۵۰۰ (Ui/kg)، ویتامین D3 ۱۵۰۰ (Ui/kg)، مس ۱/۶، منگنز ۱۲/۶، روی ۷۸/۶، ید ۱/۹ و اتوکسی کوئین ۱/۹ (mg/kg) بود و باکتری انتروکوکس در بانک ژن NCBI (National Center for Biotechnology Information) توسط موسسه با کد JF831161 ثبت شد. تراکم سوسپانسیون سلول های باکتری با دستگاه نانومتر تعیین گردید و اضافه کردن سوسپانسیون سلول های باکتری به پلت های غذایی برای تهیه غذا حاوی باکتری با تراکم های  $10^7$  -  $10^9$  سلول

باکتری در هر گرم غذا انجام شد. میانگین فاکتورهای محیطی نظیر دما، اکسیژن و pH طی دوره تغذیه توسط دستگاه (Hana model) water checher مورد ثبت قرار گرفت. در طی این دوره میانگین دمای آب در وان های پرورشی  $17/2 \pm 0/09$  درجه سانتی گراد، میانگین اکسیژن  $8/48 \pm 0/5$  میلی گرم / لیتر و همچنین محدوده pH بین ۷/۳-۶/۱ بوده است. پس از گذشت دو هفته سازگاری، ماهیان روزانه دو بار به میزان ۳-۲٪ وزن بدن طی ۶۰ روز مورد تغذیه قرار گرفتند.

اندازه گیری فاکتورهای خونی: در انتهای دوره پرورش (از هر تیمار ۹ عدد ماهی) با وزن متوسط ۲۵/۸ گرم به طور تصادفی جهت شمارش گلبول های سفید، قرمز و همچنین تشخیص افتراقی گلبول های سفید و تهیه گسترش خونی مورد نمونه برداری قرار گرفت. پس از بی هوشی ماهیان توسط MS222 (۲۰۰ ppm)، خون گیری از آنها به وسیله سرنگ دو میلی لیتری از ساقه دمی انجام گردید. شاخص های خونی (CBC) به روش استاندارد در آزمایشگاه بر روی نمونه خون آغشته به ماده ضد انعقاد هپارین صورت گرفت. به وسیله پیت ملانژور و محلول رقیق کننده رنگی، نمونه خون رقیق شده و روی لام هموسیتمتر نئوبار، تعداد گویچه های قرمز (RBC) و تعداد گویچه های سفید (WBC) در میلی متر مکعب خون با سه تکرار برای هر نمونه محاسبه گردید. از هر نمونه خون دو گسترش روی لام تهیه و پس از خشک و فیکس کردن، با محلول گیمسا ۱۰ درصد رقیق شده، رنگ آمیزی و شمارش افتراقی انجام گردید و درصد فراوانی هر گروه از لکوسیت ها (نوتروفیل، ائوزینوفیل، لنفوسیت، مونوسیت و ترمبوسیت ها) با سه تکرار برای هر نمونه صورت گرفت. با پر کردن لوله های موئینه هپارینه و

ترانسفراز (AST) و آلکالین فسفات (ALP) سنجش آنزیم‌های فوق با استفاده از کیت تشخیصی شرکت پارس آزمون ([www.parsazmun.com](http://www.parsazmun.com)) توسط دستگاه اتوالایزر مدل BT-1500 (Biotechnica Italy Instruments) صورت گرفت. برای سنجش ایمنوگلوبولین M (IgM) از روش نفلومتری و توصیه شده توسط Zilva و Pannall (۱۹۸۴) و دستگاه آنالایزر MININEPH و برای سنجش مقدار لیزوزیم از روش بیان شده توسط Sahoo و همکاران (۲۰۰۸) استفاده شد. به منظور بررسی توزیع نرمال داده‌ها در گروه‌ها و تکرارها جهت تشکیل تیمارها از آزمون Kolmogorov-smirnov استفاده گردید. در صورت نرمال بودن داده‌ها به منظور مقایسه آماری بین گروه‌ها در تیمارها از آزمون آنالیز واریانس یکطرفه (Oneway Anova) و پس از انجام آزمون Test of Homogeneity of Variances جهت مقایسه گروه‌ها با یکدیگر، آزمون دانکن (Duncan) مورد استفاده قرار گرفت. در صورت نرمال نبودن داده‌ها جهت مقایسه تیمارها از آزمون Kruskal Wallis و به منظور مقایسه بین گروه‌ها از آزمون Mann-Whitney استفاده شد. کلیه آنالیزهای آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۷ و جهت رسم نمودارها، نرم‌افزار Excel ۲۰۰۷ مورد استفاده قرار گرفت.

### نتایج

بر اساس نتایج میزان گلبول‌های سفید خون بچه‌ماهیان به ترتیب در تیمار ۱ و ۲ افزایش معنی‌داری نسبت به گروه شاهد داشت، بیش‌تر از تیمار ۳ و شاهد بود و در تیمار ۱ به لحاظ آماری اختلاف معنی‌دار با سایر تیمارها مشاهده گردید ( $P < 0.05$ ), گلبول‌های

بستن آن با خمیر مخصوص پس از سانتریفیوژ با سرعت حداقل ۷۰۰۰ دور در دقیقه به مدت ۵ دقیقه با سانتریفیوژ میکروهماتوکریت مقدار حجم سلولی یا هماتوکریت هر نمونه خون محاسبه گردید (کاظمی و همکاران، ۱۳۸۹). مقدار هموگلوبین هر نمونه خون نیز به وسیله کیت مخصوص و به روش کلرومتری که در طول موج ۵۴۰ توسط دستگاه اسپکتوفتومتر تعیین گردید. به کمک نتایج بدست آمده، شاخص‌های گلبول قرمز (Red blood cell indices) به ترتیب ذیل مورد محاسبه قرار گرفت:

الف - حجم متوسط یا خته‌ای MCV (Mean Corpuscular Volume):

$$MCV = \frac{Hematocrit}{RBC(million\ mm^3)} \times 10$$

ب - میانگین هموگلوبین ذره‌ای MCH (Mean Corpuscular Haemoglobin):

$$MCH = \frac{Hemoglobin\ (g\ /\ dcl)}{RBC\ (million\ /\ mm^3)} \times 10$$

ج - میانگین غلظت هموگلوبین ذره‌ای MCHC (Mean Corpuscular Concentration) (Haemoglobin):

$$MCHC = \frac{Hemoglobin\ (g\ /\ dcl)}{Hematocrit} \times 100$$

در ادامه از خون حاوی ضد انعقاد و فاقد ضد انعقاد

جهت تهیه سرم در سانتریفیوژ با سرعت ۳۰۰۰ دور در دقیقه به مدت ۱۰ دقیقه استفاده گردید و سپس سرم از سطح ظروف جمع آوری گردید و پس از شماره گذاری در فریزر ۲۰- درجه سانتی گراد نگهداری و جهت آزمایش‌های سرولوژی مورد استفاده قرار گرفت. اندازه‌گیری فعالیت آنزیم‌های آلانین آمینو ترانسفراز (ALT)، آسپاراتات آمینو

قرمز در تیمار ۱ و ۲ بیش‌تر از تیمار ۳ و شاهد بود و اختلاف معنی‌دار در تیمار ۱ با تیمار ۳ و شاهد مشاهده گردید ( $P < 0/05$ )، هموگلوبین تیمار شاهد از کم‌ترین میزان برخوردار بود و میزان این عامل در تیمار ۱ بیش‌تر از سایر تیمارها بوده است و تیمار ۱ اختلاف معنی‌دار با سایر تیمارها داشت ( $P < 0/05$ )، هماتوکریت تیمار شاهد از کم‌ترین میزان برخوردار بود و میزان این عامل در تیمار ۱ بیش‌تر از سایر تیمارها بوده است و بین تیمار ۱ و شاهد اختلاف معنی‌دار بود ( $P < 0/05$ )، از نظر حجم متوسط گلبولی بین تیمارها اختلاف معنی‌دار آماری مشاهده نشد ( $P > 0/05$ )، غلظت متوسط هموگلوبین در گلبول قرمز (MCH) تیمار شاهد کم‌تر از سایر تیمارها بود و بیش‌ترین میزان در تیمار ۲ و ۳ مشاهده شد و اختلاف معنی‌دار با شاهد وجود داشت

( $P < 0/05$ )، مقدار نوتروفیل در تیمار ۱ بیش‌تر از شاهد و سایر تیمارها بود و از نظر آماری اختلاف معنی‌دار مشاهده شد ( $P < 0/05$ )، لنفوسیت در تیمار شاهد بیش‌تر از سایر تیمارها بود و کم‌ترین میزان لنفوسیت در خون بچه ماهیان تیمار ۱ مشاهده گردید و اختلاف معنی‌دار با شاهد و تیمار ۲ و ۳ وجود داشت ( $P < 0/05$ )، مقدار مونوسیت در شاهد کم‌تر از سایر تیمارها بود و بیش‌ترین میزان مونوسیت در خون بچه ماهیان تیمار ۲ مشاهده شد و اختلاف معنی‌دار با شاهد، تیمار ۱ و ۳ مشاهده گردید ( $P < 0/05$ )، از نظر میزان ائوزینوفیل بین تیمارها اختلاف معنی‌دار آماری مشاهده نشد ( $P > 0/05$ )، اما میزان این عامل در تیمار ۱ و ۲ بیش‌تر از سایر تیمارها بود (جدول ۱).

جدول ۱: تاثیر باکتری انتروکوکوس فیکالیز بر روی فاکتورهای خونی بچه تاسماهیان ایرانی

| فاکتورهای خونی                     | شاهد<br>(CFU ۰)                | تیمار ۱<br>(CFU ۱۰ <sup>۷</sup> ) | تیمار ۲<br>(CFU ۱۰ <sup>۸</sup> ) | تیمار ۳<br>(CFU ۱۰ <sup>۹</sup> ) |
|------------------------------------|--------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------|
| گلبول‌های سفید                     | ۹۱۲۵ ± ۶۰۸/۷۹ <sup>a</sup>     | ۱۳۴۰۰ ± ۶۳۶/۳۹ <sup>c</sup>       | ۱۰۹۵۰ ± ۴۴۰/۶۴ <sup>b</sup>       | ۱۰۲۰۰ ± ۳۶۵/۱۵ <sup>ab</sup>      |
| گلبول‌های قرمز                     | ۷۰۵۷۵۰ ± ۲۳۶۵۵/۰۷ <sup>a</sup> | ۸۸۳۵۰۰ ± ۵۱۳۴۶/۰۵ <sup>b</sup>    | ۷۸۸۸۷۵۰ ± ۱۱۱۱۵/۸۷ <sup>ab</sup>  | ۷۷۰۷۵۰ ± ۳۵۰۵۳/۲۳ <sup>a</sup>    |
| هموگلوبین                          | ۳/۹ ± ۰/۱۵ <sup>a</sup>        | ۴/۹۵ ± ۰/۲۹ <sup>b</sup>          | ۴/۴۳ ± ۰/۰۶ <sup>ab</sup>         | ۴/۳۵ ± ۰/۲۱ <sup>ab</sup>         |
| هماتوکریت                          | ۲۰/۲۵ ± ۰/۸۵ <sup>a</sup>      | ۲۴/۷۵ ± ۱/۰۳ <sup>b</sup>         | ۲۳ ± ۰/۴۱ <sup>ab</sup>           | ۲۲/۷۵ ± ۱/۱۰ <sup>ab</sup>        |
| حجم متوسط گلبولی                   | ۲۸۶/۲۵ ± ۳/۰۹ <sup>a</sup>     | ۲۸۰/۷۵ ± ۵/۴۵ <sup>a</sup>        | ۲۹۱/۵۰ ± ۴/۳۳ <sup>a</sup>        | ۲۹۴/۵ ± ۳/۳۳ <sup>a</sup>         |
| غلظت متوسط هموگلوبین در گلبول قرمز | ۵۵ ± ۰/۴۰ <sup>a</sup>         | ۵۵/۷۵ ± ۰/۲۵ <sup>ab</sup>        | ۵۶ ± ۰ <sup>b</sup>               | ۵۶/۲۵ ± ۰/۲۵ <sup>b</sup>         |
| نوتروفیل                           | ۲۴/۵۰ ± ۰/۶۵ <sup>a</sup>      | ۴۱ ± ۰/۷۰ <sup>b</sup>            | ۲۴/۲۵ ± ۴/۹۲ <sup>a</sup>         | ۱۹ ± ۰/۴۰ <sup>a</sup>            |
| لنفوسیت                            | ۷۱/۲۵ ± ۱/۷۵ <sup>d</sup>      | ۵۲/۵ ± ۱/۲۶ <sup>a</sup>          | ۵۵/۵ ± ۰/۶۴ <sup>b</sup>          | ۶۴ ± ۰/۵۸ <sup>c</sup>            |
| مونوسیت                            | ۳/۵ ± ۰/۲۹ <sup>a</sup>        | ۴/۷۵ ± ۰/۴۸ <sup>b</sup>          | ۵ ± ۰/۴۰ <sup>c</sup>             | ۳/۷۵ ± ۰/۴۷ <sup>d</sup>          |
| ائوزینوفیل                         | ۱ ± ۰ <sup>a</sup>             | ۱/۷۵ ± ۰/۲۵ <sup>a</sup>          | ۱/۵۰ ± ۰/۲۹ <sup>a</sup>          | ۱/۳۳ ± ۰/۳۳ <sup>a</sup>          |

تیمارها بود و بیش‌ترین میزان IGM از نظر عددی در خون بچه ماهیان در تیمار ۱ مشاهده شد و در کلیه تیمارها افزایش داشته و اختلاف معنی‌دار مشاهده

لیزوزیم شاهد کم‌تر از سایر تیمارها بود و در کلیه تیمارها افزایش یافته و به لحاظ آماری اختلاف معنی‌دار مشاهده گردید ( $P < 0/05$ )، IGM شاهد کم‌تر از سایر

یافت، AST در تیمار شاهد کم تر از سایر تیمارها بود و بیش ترین میزان AST در خون بچه ماهیان در تیمار ۲ مشاهده شد و در تیمارها افزایش یافته و به لحاظ آماری تیمار ۲ با شاهد و تیمار ۳ اختلاف معنی دار مشاهده گردید ( $P < 0/05$ ) (جدول ۲).

گردید ( $P < 0/05$ )، از نظر ALP بین تیمارها اختلاف معنی دار آماری مشاهده نشد ( $P > 0/05$ )، مقدار ALT بین تیمار ۲ با شاهد اختلاف معنی دار آماری نشان داد ( $P < 0/05$ )، در تیمار شاهد کم تر از سایر تیمارها بود و بیش ترین میزان ALT در خون بچه ماهیان در تیمار ۲ مشاهده شد به طور کلی در تیمارها ALT افزایش

جدول ۲: تاثیر باکتری انتروکوکوس فکالیس بر روی آنزیم های ایمنی و کبدی بچه تاسماهیان ایرانی

| فاکتورهای خونی | شاهد<br>(CFU ۰)             | تیمار ۱<br>(CFU ۱۰ <sup>۶</sup> ) | تیمار ۲<br>(CFU ۱۰ <sup>۸</sup> ) | تیمار ۳<br>(CFU ۱۰ <sup>۹</sup> ) |
|----------------|-----------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------|
| لیزوزیم        | ۱۲ ± ۰/۵۸ <sup>a</sup>      | ۲۸ ± ۱ <sup>b</sup>               | ۲۵ ± ۴/۰۴ <sup>b</sup>            | ۲۸ ± ۲/۰۸ <sup>b</sup>            |
| IGM            | ۵ ± ۰/۵۷ <sup>a</sup>       | ۲۳/۶۷ ± ۳/۳۸ <sup>b</sup>         | ۲۱/۳۳ ± ۰/۸۸ <sup>b</sup>         | ۲۳/۳۳ ± ۱/۸۶ <sup>b</sup>         |
| ALP            | ۴۲۵/۶۷ ± ۴۲/۳۸ <sup>a</sup> | ۳۲۱ ± ۲۷/۰۲ <sup>a</sup>          | ۳۷۳/۳۳ ± ۴۵/۱۶ <sup>a</sup>       | ۳۸۳ ± ۲۱/۴۵ <sup>a</sup>          |
| ALT            | ۲/۳۳ ± ۰/۳۳ <sup>a</sup>    | ۳/۶۷ ± ۰/۳۳ <sup>ab</sup>         | ۴ ± ۰/۵۷ <sup>b</sup>             | ۳/۳۳ ± ۰/۳۳ <sup>ab</sup>         |
| AST            | ۸۰ ± ۱۴/۶۴ <sup>a</sup>     | ۱۱۷/۳۳ ± ۷/۹۶ <sup>ab</sup>       | ۱۵۸/۳۳ ± ۲۸/۹۷ <sup>b</sup>       | ۹۸/۶۷ ± ۱/۷۶ <sup>a</sup>         |

## بحث

شاخص های خونی به عنوان معیارهای فیزیولوژیکی در پاسخ به تغییرات خارجی یا داخلی در ماهیان مورد استفاده قرار می گیرند (Cataldi *et al.*, 1998). شاخص های خونی به طور عمده برای ارزیابی سلامت ماهیان (Bhaskar and Rao, 1985)، استرس محیطی، (Aldrin *et al.*, 1982) تغذیه (Casillas and Smit, 1977)، جنس (Collazos *et al.*, 1998)، اندازه ماهی (Garcia *et al.*, 1992) و اختلافات فصلی و تخم ریزی نقش مهمی دارند. این عوامل بر تغییرات شاخص های خونی تاثیر دارند. تغییر فاکتورهای خونی و بیوشیمیایی در فصول مختلف، تغذیه با جیره های غذایی مختلف و بیماری ها ثابت شده است (Aldrin *et al.*, 1982). یکی از راه های تشخیص بیماری در ماهیان مطالعات خون شناسی است (Stoskopf, 1993). جهت

کنترل وضعیت فیزیولوژی ماهیان از نقطه نظر رشد، بیماری و حتی باروری، ارزیابی شاخص های خونی در آنهاست (بهمنی، ۱۳۸۷). اصولاً پارامترهای خونی نشانه ای از وضعیت فیزیولوژیک موجود بوده و می تواند تحت تاثیر مواد غذایی خورده شده توسط آن جانور باشد (Wagbo *et al.*, 1998; Hemar *et al.*, 1995; Kumar *et al.*, 2005; King *et al.*, 1996 *et al.*); در مطالعه حاضر مشاهده گردید که در اکثر تیمارها مقادیر WBC، RBC، HB، MCH، نوتروفیل، اتوزنوفیل، گرانولوسیت و هماتوکریت به طور معنی داری از نمونه های شاهد بیش تر بوده ولی MCV (حجم متوسط گلبولی) تنها در تیمار ۲ و ۳ نسبت به شاهد افزایش داشته است اما اختلاف معنی داری بین تیمارها و شاهد وجود نداشت. در مطالعه انجام شده توسط شناور و همکاران (۱۳۹۱) نتایج تغذیه بچه تاس

ماهیان ایرانی با مکمل *Lacto coccus lactis* در اکثر تیمارها مقادیر WBC، RBC، HB، MCH، نوتروفیل، ائوزینوفیل و گرانولوسیت به طور معنی داری از نمونه های شاهد بیش تر بوده ولی هماتوکریت نسبت به شاهد کاهش داشته است که با نتایج حاضر همخوانی دارد فقط در مورد هماتوکریت و شاخص حجم متوسط گلبولی با هم تفاوت وجود دارند که این اختلاف می تواند دلایل متعددی داشته باشد از جمله در ارتباط با گونه ماهی و ساختار ژنتیکی آنها، مدت و مقدار غذای حاوی پروبیوتیک، نوع و منشأ پروبیوتیکی متفاوت باشد (Nikoskelainen *et al.*, 2003; Panigrahi *et al.*, 2005; Salinas *et al.*, 2005; Kim and Austin, 2006; Pieters *et al.*, 2008; Son *et al.*, 2009 همچنین در مطالعه انجام شده توسط دلسوز خاکی و همکاران، ۱۳۹۲ نتایج تغذیه بچه تاسماهیان سیبری با مکمل باکترسل و اسید فولیک در اکثر تیمارها مقادیر WBC، RBC، HB، MCH، MCV نوتروفیل، لنفوسیت، منوسیت به جز ائوزینوفیل در مقایسه با گروه شاهد اختلاف معنی داری مشاهده شد ولی هماتوکریت نسبت به شاهد کاهش داشت. همانطور که ملاحظه می گردد این نتایج نیز تقریباً با نتایج ما مطابقت دارد. برخی عوامل سلولی از قبیل فاگوسیتوزیس گلبول های سفید (Jones *et al.*, 1993) و فعالیت لنفوسیت ها (Jones *et al.*, 1993; Siwiki *et al.*, 1993; *et al.*, 1993 نقش مهمی را در سیستم ایمنی ماهی ها ایفا می کنند. پارامترهای هماتولوژی شاخص خوبی برای ارزیابی سلامت ماهی هستند و نشان داده شده است که این پارامترها به وسیله مصرف پروبیوتیک ها تحت تاثیر قرار می گیرند (Irianto and Austin, 2002a; Brunt and Austin, 2005).

در این بررسی افزایش معنی دار تعداد گلبول های سفید در تیمار ۱ و ۲ مشاهده گردید که می تواند نشان دهنده تحریک سیستم ایمنی در تاسماهیان محسوب شود، زیرا لکوسیت ها از منابع اصلی تولید لیزوزیم به شمار می روند (اکرمی و همکاران، ۱۳۹۰). از نظر گلبول های قرمز نیز دقیقاً مثل گلبول های سفید بود که نشان دهنده تاثیر پروبیوتیک انتروکوکوس فیکالیس در بهبود اکسیژن رسانی به بافت ها و فرایند سوخت و ساز و انتقال CO<sub>2</sub> از بافت ها به بیرون بدن می باشد (کاظمی و همکاران، ۱۳۸۹) از آنجایی که هموگلوبین پروتئینی است که ۹۵ درصد گلبول قرمز را تشکیل می دهد، نتایج هموگلوبین با گلبول قرمز مطابقت دارد (Welker *et al.*, 2007) هماتوکریت نیز تابعی از گلبول قرمز بوده و رابطه مستقیم با آن دارد. روند افزایش هموگلوبین مانند گلبول قرمز در تیمارها و شاهد بود که این امر بیان کننده وضعیت تنفسی مناسب تر در تیمار ۱ و تا حدی تیمار ۲ نسبت به شاهد و تیمار ۳ بود. میزان هماتوکریت در تیمار شاهد دارای کم ترین میزان و اختلاف معنی دار آماری با تیمارهای دریافت کننده باکتری انتروکوکوس بود که می توان اذعان داشت که مواد محرک ایمنی می توانند اثر معنی داری بر شاخص های هماتولوژیک داشته باشد (Tangestani *et al.*, 2011). تفاوت در هماتوکریت ممکن است بخاطر تفاوت در گونه ماهی، اندازه، نوع غذا و مدت مطالعه باشد (Al-Dohail *et al.*, 2009). شاخص یاخته های قرمز برای توصیف اندازه یاخته ها و میزان هموگلوبین آنها بکار رفته و از شمارش یاخته های قرمز، غلظت هموگلوبین و هماتوکریت بدست می آید (کاظمی و همکاران، ۱۳۸۹). هاشمی منفرد (۱۳۹۳) بیان کرد که پارامترهای خونی از جمله RBC، WBC

، Hb، MCV و HTC با استفاده از پروبیوتیک ویسلا سیریا بر روی تاسماهی سیری افزایش معنی داری را نشان داد که با نتایج حاصل از تحقیق حاضر همخوانی دارد و اثرات مثبت باکتری های اسید لاکتیک را بر روی پارامترهای خونی تایید می کند البته مواردی نیز گزارش گردیده که این باکتری ها اثرات خاصی بر روی فاکتورهای خونی ندارند (Aly et al., 2008b). تعداد کل گلبول های سفید در رژیم غذایی پروبیوتیکی در مقایسه با گروه شاهد به طور معنی داری بالاتر بود. نتایج بررسی شده توسط Hosseinifar و همکاران (۲۰۱۱) با استفاده از مکمل های غذایی پروبیوتیکی مخمر ساکارومایسیس سرویزیه بر روی فیل ماهی جوان نشان داد که پارامترهای خون شناسی (تعداد اریتروسیت ها، هموگلوبین، هماتوکریت، MCHC، MCH، MCV، تعداد گلبول های سفید مختلف، گلوکز سرم یا سطوح پروتئینی کل سرم) و شیمیایی سرم اثر معنی داری توسط مخمرهای غذایی نداشت که با نتایج این مطالعه تفاوت دارد. تفاوت ها در پارامترهای خونی می تواند به خاطر گونه، اندازه، رژیم غذایی و مدت زمان مطالعه باشد. Merrifield و همکاران (۲۰۱۱) به بررسی اثر پروبیوتیک *P. acidilactici* بر ماهی قزل آلا رنگین کمان (*O. mykiss*) پرداختند، آنها به این نتیجه رسیدند که این پروبیوتیک هیچ گونه تاثیری بر میزان هماتوکریت این ماهی نداشت (Merrifield et al., 2011). نتایج مطالعه مصلحی (۱۳۹۳) نشان داد که استفاده از پروبیوتیک پدیوکوکوس پنتوساستوس در فاکتورهای خونی تاسماهی سیری بهبود ایجاد کرد یعنی باعث افزایش معنی دار گلبول های سفید شد همچنین گلبول های قرمز خون و هموگلوبین را به طور معنی داری افزایش داد، هماتوکریت نیز افزایش داشت

اما میزان آن معنی دار نبود، که این نتایج با یافته های حاصل از این تحقیق همخوانی دارد از آنجا که پروبیوتیک ها باعث بهبود عملکرد سیستم های ایمنی بدن می شود، بنابراین سلول ها و بافت ها نیاز به اکسیژن بیش تری دارند که در نتیجه آن گلبول های قرمز بیش تری تولید می شود در نتیجه هماتوکریت و هموگلوبین افزایش می یابد. در رابطه با سطوح هماتوکریت خون نتایج متضادی وجود دارد، برخی تحقیقات نشان داد که استفاده از پروبیوتیک باعث افزایش سطوح هماتوکریت می شود (Aly et al., 2008a)، برخی دیگر بیان کردند که پروبیوتیک ها باعث کاهش سطوح هماتوکریت خون می شوند (Abd El Rhamn et al., 2009)، برخی دیگر گزارش کردند که پروبیوتیک ها هیچ گونه تاثیری بر سطوح هماتوکریت ندارند (Aly et al., 2008b)، Merrifield و همکاران (۲۰۱۰) بیان کردند که دلایل این تناقض ها هنوز به وضوح روشن نیست.

لیزوزیم یکی از فاکتورهای مورد بررسی جهت دستیابی به شرایط سیستم ایمنی می باشد. این آنزیم به دنبال تزریق فرآورده های میکروبی در پاسخ به عفونت های باکتریایی و جیره غنی با پروبیوتیک در سرم ماهیان افزایش می یابد (توکمه چی، ۱۳۸۶). اگرچه لیزوزیم یکی از ده ها فاکتور قابل بررسی برای ارزیابی وضعیت سلامت آبزیان در جهت ایمنی ذاتی محسوب می شود اما در سال های اخیر میزان لیزوزیم موجود در خون و بافت نیز فاکتوری مناسب برای ارزیابی توانایی ماهیان در بروز پاسخ های ایمنی ذاتی نسبت به عوامل استرس زا محسوب شده و در ماهیان بسیار فعال تر از مهره داران عالی تر است (Kim and Austin, 2006). برخی از باکتری ها قادرند به طور مستقیم به وسیله

لیزوزیم لیز شوند، اما در بسیاری موارد غشای سلولی باکتری‌ها ابتدا مورد حمله کمپلمان واقع شده تا لیزوزیم اثرات خود را القا نماید (Fevolden *et al.*, 2002). نتایج بدست آمده در این بررسی نشان می‌دهد که لیزوزیم سرم در تیمارهای دریافت کننده پروبیوتیک انتروکوکوس فیکالیس بیش‌تر از تیمار کنترل بوده و اختلاف معنی‌دار آماری در پایان دوره پرورش با شاهد مشاهده گردید. در همین خصوص دیگر محققین از جمله Brunt و همکاران در سال ۲۰۰۷، Newaj-Fyzul و همکاران در سال ۲۰۰۷، Salah Mesalhy (۲۰۰۸)، توکلی و اخلاقی (۱۳۸۸)، Austin و Sharifuzzaman (۲۰۰۹)، Naseri و همکاران (۲۰۱۳) و Panigrahi و همکاران (۲۰۰۵) نیز به نتایج مشابهی دست یافتند. در مطالعه شناور (۱۳۹۱)، میزان لیزوزیم سرم افزایش یافت و در تیمار سوم نسبت به کنترل دارای اختلاف معنی‌دار آماری بوده است. همچنین در مطالعه هاشمی‌منفرد (۱۳۹۳) لیزوزیم و IgM افزایش معنی‌داری را در تاسماهی سبیری نشان داده است که نتایج ما را تایید می‌کند. با توجه به نتایج فوق ملاحظه می‌گردد که پروبیوتیک انتروکوکوس فیکالیس باعث افزایش لیزوزیم گردیده که این افزایش به مقاومت ماهی در هنگام مواجهه با پاتوژن کمک می‌کند. نقش لیزوزیم در عفونت به‌عنوان آنتی باکتریال، حمله به دیواره سلولی باکتری‌های گرم مثبت و گرم منفی و تجزیه آنها و همچنین تحریک فاگوسیتوزمی باشد (Newaj-Fyzul *et al.*, 2007). مقادیر آنزیم لیزوزیم بویژه، در سرم خون منعکس کننده سلول‌های فاگوسیتوزکننده می‌باشند (Pirarat *et al.*, 2006). بنابراین به‌طور مستقیم می‌توان تقویت سیستم ایمنی در بچه تاس ماهیان ایرانی را در نتیجه

افزایش این آنزیم در تیمارهای مربوط به انتروکوکوس دانست. اضافه کردن پروبیوتیک‌ها به جیره غذایی ماهی باعث تحریک و افزایش کارایی سیستم ایمنی (از جمله افزایش فعالیت لیزوزیم سرم) می‌شود (Merrifield *et al.*, 2009; Pourgholam *et al.*, 2017; Zare *et al.*, 2010; Liu *et al.*, 2017). مصلحی (۱۳۹۳) نشان داد میزان لیزوزیم در تیمارها افزایش داشت اما این افزایش نسبت به گروه شاهد معنی‌دار نبود.

در تحقیق حاضر IgM به عنوان یک فاکتور ایمنی اختصاصی نیز مورد بررسی قرار گرفت نقش‌های حفاظتی آنتی‌بادی‌ها شامل خنثی سازی ویروسی، کشتن و چسبیدن به باکتری‌ها، فعالیت سیستم کمپلمان و تسهیل نمودن بلع پاتوژن‌ها می‌شود. علاوه بر پاسخ ایمنی اختصاصی، سطوح نسبی آنتی‌بادی‌های طبیعی در سرم اغلب ماهیان دیده شده است (Magnadottir, 1998) در این بررسی IgM خون بچه ماهیان در تیمار شاهد کم‌تر از سایر تیمارها بوده است و بیش‌ترین میزان IgM در خون بچه ماهیان در تیمار ۱ مشاهده شده است و در کلیه تیمارها افزایش یافته و به لحاظ آماری اختلاف معنی‌دار مشاهده گردید و در تعدادی از مطالعات نشان داده شده است که باکتری‌های اسید لاکتیک نیز سبب افزایش ایموگلوبولین‌ها شده‌اند (Panigrahi *et al.*, 2004)، در مطالعه شناور (۱۳۹۱) میزان ایموگلوبولین IgM به‌طور غیر معنی‌داری نسبت به کنترل افزایش داشته است. ایموگلوبولین‌های سرم ترکیب اصلی سیستم ایمنی هومورال بوده و IgM ایموگلوبولین اصلی در ماهی است (Wilson *et al.*, 1995) همچنین دلسوز خاکی (۱۳۹۱) بیان نمود میزان لنفوسیت‌ها، کل Ig و ایموگلوبولین M (IgM) بین تیمارها و شاهد بچه ماهیان شیپ اختلاف معنی‌دار

که مقادیر این آنزیم‌ها در سرم بالا رود (Vaglio and Landtiscina, 1999)، بنابراین افزایش جزئی آنزیم‌های کبدی در تحقیق حاضر نشان دهنده عدم تاثیر سوء این باکتری بر کبد تاسماهی ایرانی بوده است.

در نهایت می‌توان گفت استفاده از *E. faecalis* بهبود معنی‌داری در فاکتورهای خونی و سرمی را نشان داد و با ارتقاء سیستم ایمنی و سلامت بچه تاسماهی ایرانی به عنوان یک پروبیوتیک پیشنهادی می‌تواند موثر باشد.

### سپاسگزاری

از کلیه اساتید و همکاران محترم که در انجام این تحقیق ما را یاری نمودند کمال تشکر و قدردانی را اعلام می‌داریم.

### منابع

۱. اکرمی، ر.، قلیچی، ا.، احمدی، ا.، ۱۳۹۰. تاثیر پروبیوتیک اینولین جیره غذایی بر پارامترهای هماتولوژی و بیوشیمی سرم خون فیل ماهیان (*Huso huso*) جوان پرورشی. مجله تحقیقات دامپزشکی، ۶۶ (۲)، ۱۳۶-۱۳۲.
۲. بهمنی، م.، ۱۳۸۷. بررسی اکوفیزیولوژی استرس از طریق اثر بر محورهای HPI و HPG سیستم ایمنی و فرایند تولیدمثل در تاسماهی ایرانی (*Acipenser persicus*). رساله دکتری بیولوژی دریا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. ۲۷۷ ص.
۳. توکلی، ه.، اخلاقی، م.، ۱۳۸۸. بررسی میزان تغییرات لیزوزیم، ایمونوگلوبولین، گلبول‌ها و هماتوکریت خون در ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان به دنبال عفونت

آمارای دیده شد. در بررسی دیگر (هاشمی منفرد، ۱۳۹۳) IgM افزایش معنی‌دار آماری نشان داد، در مطالعات قبلی ذکر شده است که باکتری‌های پروبیوتیک می‌توانند تولید ایمونوگلوبولین را در ماهی‌ها تحریک کنند (Nayak et al., 2007; Panigrahi et al., 2005; Modaberi et al., 2014; Jafarzadeh et al., 2015; Nikoskelainen et al., 2003). در مطالعه Sun و همکاران (۲۰۱۰) سطح IgM سرم در تیمارهای تغذیه ای حاوی *Bacillus pumilus* و *Bacillus clausii* پس از ۳۰ روز بیش‌تر بوده ولی پس از ۶۰ روز نسبت به کنترل کاهش داشته است. ولی در مطالعه حاضر نتایج نشان داد که در انتهای ۶۰ روز تغذیه تاسماهی ایرانی با *E. faecalis* سطح IgM همچنان نسبت به کنترل بیش‌تر بوده است که می‌توان از تاثیر مثبت این باکتری بر ایمنی هومولار برشمرد. آنزیم‌های ALT، AST، ALP از آنزیم‌های مهم در تعیین وضعیت سلامت ماهیان به‌شمار می‌آیند، سلول‌های کبدی غنی از این آنزیم‌ها بوده و LDH نیز جهت بررسی آسیب‌های بافتی کبد مورد استفاده قرار می‌گیرد، تغییرات آنزیم‌های سرمی در انواعی از بیماری‌ها، آلودگی‌های انگلی و مسمومیت‌ها گزارش شده (اکرمی و همکاران، ۱۳۹۰). نتایج این تحقیق نشان داد میانگین ALT و AST در تیمارها افزایش جزئی داشته و فقط تیمار دوم <sup>۱۰</sup> نسبت به گروه کنترل دارای افزایش معنی‌داری بود و تیمار ۱ و ۳ با کنترل اختلاف نداشتند اما از نظر میزان ALP اختلاف معنی‌داری بین تیمارها وجود نداشت، در مطالعه شناور (۱۳۹۱) مقادیر ALT، AST، ALP در تیمارها نسبت به کنترل پایین‌تر بوده و اختلاف معنی‌دار نیز نداشت، کبد از لحاظ AST و ALT بسیار غنی بوده و آسیب کبدی باعث می‌شود

10. Abd El-Rhman, A.M., Khattab, Y.A.E., Shalaby, A.M.E., 2009. *Micrococcus luteus* and *Pseudomonas* species as probiotics for promoting the growth performance and health of Nile tilapia, *Oreochromis niloticus*. Fish & Shellfish Immunology, 27, 175-180.
  11. Aldrin, J.F., Messenger, J.L., Laurencin, F.B., 1982. La Biochemi Cliniqu en Aquaculture. Enteret et Prespektiv. CNEXO, Actes Collog, 14, 291-326.
  12. Al-Dohail, M.A., Hashim, R., Aliyu-Paiko, M., 2009. Effects of the probiotic, *Lactobacillus acidophilus*, on the growth performance, haematology parameters and immunoglobulin concentration in African Catfish (*Clarias gariepinus*, Burchell, 1822) fingerling. Aquaculture Research, 40, 1642-1652.
  13. Aly, S.M., Abd-El-Rahman, A.M., John, G., Mohamed, M.F., 2008a. Characterization of Some Bacteria Isolated from *Oreochromis niloticus* and their Potential Use as Probiotics. Aquaculture, 277, 1-6.
  14. Aly, S.M., Ahmed, YA-G., Ghareeb, AA-A., Mohamed, M.F., 2008b. Studies on *Bacillus subtilis* and *Lactobacillus acidophilus*, as potential probiotics, on the immune response and resistance of Tilapia nilotica (*Oreochromis niloticus*) to challenge infections. Fish Shellfish Immunol, 25, 128-136.
  15. Aly, S.M., Mohamed, M.F., John, G., 2008c. Effect of probiotics on the survival, growth and challenge infection in *Tilapia nilotica* (*Oreochromis niloticus*). Aqua Res., 39, 647-656.
  16. Arijo, S., Brunt, J., Chabrillón, M., Díaz-Rosales, P., Austin, B., 2008. Subcellular components of *Vibrio harveyi* and probiotics induce immune responses in rainbow trout, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum), against V. harveyi. Journal of Fish Diseases., 31, 579 - 590.
  17. Austin, B., Sharifuzzaman, S.M., 2009. Influence of probiotic feeding duration on disease resistance and immune parameters in rainbow trout. Fish & Shellfish Immunology, 27, 440-445.
  18. Balcazar, J.L., Blas, I., Ruiz-Zarzuela, I., Cunningham, D., Vendrell, D., Muzquiz, J.L., 2006. Review. The role of probiotics in aquaculture. Veterinary Microbiology, 114, 173-186.
  19. Balcazar, J.L., Blas, I., Ruiz-Zarzuela, I., Vandrell, D., Girones, O., Muzquiz, J.L., 2007. Enhancement of the immune response
- تجربی با آئروموناس هیدروفیلای بیماری‌زا، مجله تحقیقات دامپزشکی، (۲)، ۱۶۲-۱۵۷.
۴. تکمه چی، ا.، ۱۳۸۶. تاثیر باکتری لاکتوباسیلوس دلبروکتی (به عنوان یک پروبیوتیک) بر روی برخی از پارامترهای پاسخ ایمنی در ماهی قزل‌آلای رنگین-کمان. پایان نامه دکترای تخصصی دامپزشکی در رشته میکروبیولوژی. دانشگاه ارومیه، ایران، ۳۲-۱.
۵. دلسوز خاکی، ن.، خارا، ح.، محسنی، م.، شناور ماسوله، ع. ر.، ۱۳۹۲. بررسی اثرات پروبیوتیک باکتوسل و اسید فولیک بر روی فاکتورهای خونی و ایمنی بچه ماهی شیپ. مجله فیزیولوژی و تکوین جانوری. ۶(۴)، ۱-۱۳.
۶. شناور ماسوله، ع. ر.، ۱۳۹۱. شناسایی باکتری‌های اسیدلاکتیک روده بچه تاسماهیان ایرانی (*Acipenser persicus*) و کارایی آنها بر برخی فاکتورهای رشد و ایمنوفیزیولوژی. پایان نامه دکترای تخصصی دامپزشکی در رشته بهداشت آبزیان. دانشگاه تهران، ۱۴۰ صفحه.
۷. کاظمی، ر.، پوردهقانی، م.، یوسفی جوردی، ا.، یارمحمدی، م.، نصری تجن، م.، ۱۳۸۹. فیزیولوژی دستگاه گردش خون آبزیان و فنون کاربردی خون شناسی ماهیان. نشر بازرگان، ۱۹۴ صفحه.
۸. مصلحی، ف.، ۱۳۹۳. تاثیر باکتری پدیوکوکوس پنتاسائوس بر فاکتورهای رشد و ایمنی تاسماهی سیری (*Acipenser baerii*). پایان نامه کارشناسی ارشد شیلات. دانشگاه آزاد اسلامی لاهیجان، ۹۸ صفحه.
۹. هاشمی منفرد، س. م.، ۱۳۹۳. مطالعه تاثیر باکتری ویسلا سیریا بر فاکتورهای رشد و ایمنی در تاسماهی سیری (*Acipenser baerii*). پایان نامه کارشناسی ارشد شیلات. دانشگاه آزاد اسلامی لاهیجان، ۹۹ صفحه.

- survival and immune parameters of juvenile western king prawns (*Penaeus latisulcatus* Kishinouye, 1896). Aquaculture Research, 40(5), 590–602.
30. Hemare, G.I., Sandnes, K., Lie, O., Waagbo, R., 1995. Blood chemistry and organ nutrient composition in Atlantic salmon (*Salmo salar*) fed graded amounts of wheat starch. Aquac. Nutr, 1, 37-42.
  31. Hoseinifar, S.H., Mirvaghefi, A., Merrifield, D. L., 2011. The effects of dietary inactive brewer's yeast *Saccharomyces cerevisiae* on the growth, physiological responses and gut microbiota of juvenile beluga (*Huso huso*). Aquaculture 318: 90-94.
  32. Irianto, A., Austin, B., 2002a. Probiotics in aquaculture: Reviews Journal of Fish Diseases, 25, 633-642.
  33. Jafarzadeh, E., Khara, H., Ahmadnezhad, M. 2015. Effects of Synbiotic (Biomimic) on haematological and immunological components of Russian sturgeon, *Acipenser guldensadtii*. Comparative Clinical Pathology. 24(6) 1317-1323.
  34. Jones, S.R.M., Stevenson, R.M.W., Paterson, W.D., 1993. Proliferation of rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) lymphocytes in response to the bacterial pathogen *Yersinia ruckeri*. Bulletin of the Aquaculture Association of Canada, 4, 93–95.
  35. Kim, D., Austin, B., 2006. Innate immune responses in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*, Walbaum) induced by probiotics. Fish & Shellfish Immunology, 21, 513-524
  36. Klinger, R. C., Blaer, V. S., Echevarria, C. 1996. Effect of dietary lipid on the hematology of channel catfish, *Ictalurus punctatus*. Aquaculture, 147, 225-233.
  37. Kumar, R., Mukherjee, S.C., Prasad, K.P., Pal, A.K., 2006. Evaluation of *Bacillus subtilis* as a probiotic to Indian major carp *Labeo rohita* (Ham.). Aquacult. Res., 37, 1215–1221.
  38. Liu, K.F., Chiu, Ch.H., Shiu, Y.L., Cheng, W., 2010. Effects of the probio, *Bacillus subtilis* E20, on the survival, development, stress tolerance, and immune status of white shrimp, *Litopenaeus vannamei* larvae. Fish & Shellfish Immunology, 28, 837–844.
  39. Magnadottir, B., 1998. Comparison of immunoglobulin (IgM) from four fish species. Icelandic Agricultural Sciences. 12: 47–59.
  40. Merrifield, D.L., Dimitroglou, A., Bradley, G., Baker, R.T.M., Davies, S.J., 2009. Probiotic applications for rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss* Walbaum) I. Effects on growth and protection induced by probiotic lactic acid bacteria against furunculosis in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). FEMS Immunol. Med. Microbiol, 51, 185–193.
  20. Bhaskar, B.R., Rao, K.S., 1985. Use of haematological parameters as diagnostic tools in determining the health of milkfish, *Chanos chanos* (Forsk.), in brackishwater culture. Aquaculture and Fisheries Management, 21, 125-129.
  21. Brunt, J., Austin, B., 2005. Use of a probiotic to control lactococcosis and streptococcosis in rainbow trout, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum). J Fish Dis., 28, 693–701.
  22. Brunt, J., Newaj-Fyzul, A., Austin, B., 2007. The development of probiotics for the control of multiple bacterial diseases of rainbow trout, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum). Journal of Fish Diseases, 30 (10), 573–579.
  23. Casillas, E., Smith, L.S., 1977. Effect of stress on blood coagulation and haematology in rainbow trout (*Salmo gairdneri*). Journal of Fish Biology, 10, 481- 491.
  24. Cataldi, E., Di Marco, P., Mandich, A., Cataudella, S. 1998. Serum parameters of Adriatic sturgeon *Acipenser naccarii* (Pisces: Acipenseriformes); effects of temperature and stress. Comp. Biochem. Physiol., 121A, 351–354.
  25. Collazos, E.C., Ortega, E., Barriga, C., Rodriguez, A.B., 1998. Seasonal variation in haematological parameters in male and female *Tinca tinca*. Molecular and Cellular Biochemistry. 183, 165–168.
  26. Díaz-Rosales, P., Arijó, S., Chabrilón, M., Alarcón, F.J., Tapia-Paniagua, S.T., Martínez-Manzanares, E., Balebona, M.C., Morinigo, M.A., 2009. Effects of two closely related probiotics on respiratory burst activity of Senegalese sole (*Solea senegalensis*, Kaup) phagocytes, and protection against *Photobacterium damsela* subsp. piscicida. Aquaculture, 293, 16–21.
  27. Fevolden, S., Roed, K.H., Fjalestad, K.T., 2002. selection response of cortisol and lysozyme in rainbow trout and correlation to growth. Aquaculture, 205, 61-75.
  28. Garcia de la Banda, I., Cherguini, O., 1992. Influencia de la adición de bacterias lácticas en el cultivo larvario del rodaballo (*Scophthalmus maximus* L.) Bulletin Institution Oceanography, 8, 247-254
  29. Hai, N.V., Buller, N., Fotadar, R., 2009. Effects of probiotics (*Pseudomonas synxantha* and *Pseudomonas aeruginosa*) on the growth,

- probiotics bacteria, *Lactobacillus rhamnosus* JCM 1136. Vet. Immunol. Immunopathol. 102, 379–388.
50. Panigrahi, A., Kiron, V., Puangkaew, J., Kobayashi, T., Satoh, S., Sugita, H., 2005. The viability of probiotic bacteria as a factor influencing the immune response in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). Aquaculture 243: 241-254.
  51. Pieters, N., Brunt, J., Austin, B., Lyndon, A.R., 2008. Efficacy of in- feed probiotics against *Aeromonas bestiarum* and *Ichthyophthirius multifiliis* skin infections in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*, Walbaum). Journal of Applied Microbiology, 105, 723-732.
  52. Pirarat, N., Kobayashi, T., Katagiri, T., Maita, M., Endo, M., 2006. Protective effects and mechanisms of a probiotic bacterium *Lactobacillus rhamnosus* against experimental *Edwardsiella tarda* infection in tilapia (*Oreochromis niloticus*). Veterin Immunol Immunopat, 113, 339-347.
  53. Pourgholam, M. A., Khara, K., Safari, R., Yazdani Sadati, M. A., Aramli, M. M. 2017. Influence of *Lactobacillus plantarum* Inclusion in the Diet of Siberian sturgeon (*Acipenser baerii*) on Performance and Hematological Parameters. Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences. 17(1), 1-5.
  54. Rengpipat, S., Rueangruklikhit, T., Piyatiratitivorakul, S., 2008. Evaluations of lactic acid bacteria as probiotics for juvenile seabass *Lates calcarifer*. Aquaculture Research, 39(2), 134-143.
  55. Sahoo, P.K., Mahapatra, K.D., Saha, J.N., Barat, A., Sahoo, M., Mohanty, B.R., Gjerde, B., odegard, J., Rye, M., Salte, R. 2008. Family association between immune parameters and resistance to *Aeromonas hydrophila* infection in the Indian major carp, *Labeo rohita*. Fish & Shellfish Immunology, 25, 163-169.
  56. Salah Mesalhy, A., Mohamed, Fathi, M., George, J., 2008. Effect of probiotics on the survival, growth and challenge infection in Tilapia nilotica (*Oreochromis niloticus*). Aquaculture research, 39, 647 – 656.
  57. Salinas, I., Cuesta, A., Esteban, M.A., Meseguer, J., 2005. Dietary administration of *Lactobacillus delbrueckii* and *Bacillus subtilis*, single or combined, on gilthead seabream cellular innate immune responses. Fish & Shellfish Immunology, 19, 67-77.
  58. Sharifuzzaman, S.M., Austin, B., 2009. Influence of probiotic feeding duration on performance, feed utilization, intestinal microbiota and related health criteria. Aqua. Nutr DOI: 10.1111/j.1365-2095.2009.00689.x.
  41. Merrifield, D.L., Dimitroglou, A., Foey A., Davies, S.J., Baker, R.T.M., Bogwald, J., Castex, M., Ringo E., 2010. The current status and future focus of probiotic and prebiotic applications for salmonids- a Review. Aquaculture, 302, 1–18.
  42. Merrifield, D.L., Bradley, G., Harper, G.M., Baker, R.T.M., Munn, C.B., Davies, S.J., 2011. Assessment of the effects of vegetative and lyophilized *Pediococcus acidilactici* on growth, feed utilization, intestinal colonization and health parameters of rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss* Walbaum). Aquaculture Nutrition, 17, 73-79.
  43. Modaberi, A., Azari Takami, Gh., Behmanesh, Sh., Khara, H. 2014. Effects of different levels of Probiotic, Bactocell on growth performance, intestinal microflora and environmental stress on Rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). JOournal of Aquaculture Development. 7(4), 77/87.
  44. Naseri, S., Khara, H., Shakoori, Sh. 2013. Effects of probiotics and Fe ion on the growth and survival and body composition of rainbow trout, *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum, 1792) fry. Journal of Applied Animal Research. 41(3), 318-325.
  45. Nayak, S.K., Swain, P., Mukherjee, S.C., 2007. Effect of dietary supplementation of probiotic and vitamin C on the immune response of Indian major carp, *Labeo rohita* (Ham.). Fish & Shellfish Immunology, 23, 892-896
  46. Nayak, S.K. 2010. Probiotics and immunity: A fish perspective. review. Fish & Shellfish Immunology, 29, 2-14.
  47. Newaj-Fyzul, A., Adesiyunz, A.A., Mutani, A., Ramsubhag, A., Brunt, J., Austin, B., 2007. *Bacillus subtilis* AB1 controls *Aeromonas* infection in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*, Walbaum). Journal of Applied Microbiology, 103(5), 1699-1706.
  48. Nikoskelainen, S., Ouwehand, A.C., Bylund, G., Salminen, S., Lilius, E.M., 2003. Immune enhancement in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) by potential probiotic bacteria (*Lactobacillus rhamnosus*). Fish Shellfish Immunol, 15, 443-452.
  49. Panigrahi, A., Kiron, V., Kobayshi, T., Puangkaew, J., Satoh, S., Sugita, H., 2004. Immune responses in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) induced by a potential

65. Vaglio, A., Landtiscina, C., 1999. Changes in liver enzyme activity in the teleost *Sparus aurata* in response to cadmium intoxication. *Ecotoxicol Environ Saf.*, 43, 111-116.
66. Vazquez, J.A., Gonzalez, M.P., Muradoet, M.A., 2005. Effects of lactic acid bacteria cultures on pathogenic microbiota from fish. *Aquaculture*, 245, 149-161.
67. Waagbo, R.K., Sandnes and O. Lie, 1998. Effects of inositol supplementation on growth, chemical composition and blood chemistry in Atlantic salmon. *Salmo salar* L., fry. *Aquac. Nutr.*, 4, 53-59.
68. Wang, Y.B., Xu, Z.R., 2006. Effect of probiotics for common carp (*Cyprinus carpio*) based on growth performance and digestive enzyme activities. *Anim. Feed Sci. Technol.*, 127, 283-292.
69. Walker, T.L., Lim, C., yildirim-Aksoy, M., Shelby, R., Klesius, P.H., 2007. Immune response and resistance to stress and *Edwardsiella ictaluri* challenge in channel cat fish, *Ictaluri punctatus*, fed diets containing commercial whol-cell yeast or yeast subcomponents. *Journal of the World Aquaculture Society*, 38, 24-35.
70. Wilson, M.R., van Ravenstein, E., Miller, N.W., Clemm, L.W., Middleton, D.L., Warr, G.W., 1995. cDNA sequences and organization of IgM heavy chain genes in two holostean fish. *Dev Comp Immunol* 19, 153-164.
71. Zare, A., Azari Takami, Gh., Tari dashti, F., Khara, H. 2017. The effects of *Pediococcus acidilactici* as a probiotic on growth performance and survival rate of great sturgeon, *Huso huso* (Linnaeus, 1758). *Iranian journal of fisheries science*. 16(1) 150-161.
- disease resistance and immune parameters in rainbow trout. *Fish & Shellfish Immunology*, 27, 440-445.
59. Siwicki, A.K., Dunier, M., 1993. Quantification of antibody secreting cells to *Yersinia ruckeri* by ELISPOT assay after in vivo and in vitro immunization of rainbow trout (*oncorhynchus mykiss*). *Vet fmmunof fmmunopathol*, 37, 73-80.
60. Son, V.M., Chang, C., Wu, M., Guu, Y., Chiu, C., Cheng, W., 2009. Dietary administration of the probiotic, *Lactobacillus plantarum*, enhanced the growth, innate immune responses, and disease resistance of the grouper *Epinephelus coioides*. *Fish & Shellfish Immunology*, 26(5), 691-698.
61. Song, Z., Wu, T., Cai, L., Zhang, L., Zheng, X., 2006. Effects of dietary supplementation with *Clostridium butyricum* on the growth performance and humoral immune response in *Miichthys miiuy*. *J Zhejiang Univ Sci B.*, 7(7), 596-602.
62. Stoskopf, M.K., 1993. Clinical Examination and Procedures; Surgery. In: *Fish Medicine*, ed. MK. 62-78, 91-97.
63. Sun, Y., Yang, H., Ma, R., Lin, W., 2010. Probiotic applications of two dominant gut Bacillus strains with antagonistic activity improved the growth performance and immune responses of grouper *Epinephelus coioides*. *Fish & Shellfish Immunology*, 29, 803-809.
64. Tangestani, M.H., Jaffari, L., Vincent, R.K and Maruthi Sridhar, B.B., 2011. Spectral characterization and ASTER-based lithological mapping of an ophiolite complex: A case study from Neyriz Ophiolite, SW Iran. *Remote Sensing of Environment*, 115, 2243-2254.